

SPORDA ETİK DIŞI DAVRANIŞ ALANLARI VE ETİK İLKELER

Oğuz ÖZBEK *

ÖZET

BU incelemede spor ve etik kavramları tartışılarak, sporda etik dışı olaylar etik kurallar ele alınmıştır. Sportif eylemlerin, ahlak açısından değedi ya da değersiz olduğunu incelemek spor etiğinin konusudur. Sporda etik dışı davranışların başında doping, Şike ve Şiddet olayları gelmektedir. Sporda uyulması gereken etik kurallar antrenör, sporcu, hakem, taraftar ve spor yazarları tarafından benimsenmelidir. Spor eğitimi veren kurumların eğitim programlarında, spor etiğii eğitime yer verilmelidir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Etik, Doping, Şike, Şiddet, Sporda Etik Kurallar.

NON-ETHICAL ATTITUDE FIELDS SPORT AND ETHIC CODES

ABSTRACT

In this study the concept of sport and of ethics have been discussed and the non-ethical events and ethical rules in sport have been examined. Examining the sport events accordance with ethical rules and examining that value are the subject of sport ethics. Doping, rigging and violence are the most important issues in sport ethics. Ethics rules in sport ought to adapted by coaches, sportspeople, referees, supporters and sport journalists. Sport schools ought to include sport ethics training in their teaching programmes.

Key words: Sport, Doping, Rigging, Violence, Ethical Rules in Sport.

* Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu/ANKARA

GİRİŞ

Spor, belli bir disipline ve kurallara uyarak yöntemli çalışmalara dayanan, eğlenme, güç harcama, mücadele yoluyla yapılan beden uğraşdır (6). Sporun amacı insanın ruh ve beden sağlığını korumak, insanları birbirine kaynaştırmaktır. Spor ulusal ve uluslararası barış, dostluk, hoşgörü ve işbirliğini sağlar. Spor bireysel bir eylem ve sağlıklı bir toplum için gerekli olmanın yanında, toplumsal banş ve hoşgörüyü oluşturmanın da aracıdır. Başka bir tanıma göre ise, spor, insanların tek başına ya da toplu olarak fiziksel, psikolojik ve düşünsel yeteneklerini, önceden saptanmış bir düzen ve belli kurallar içinde geliştirip ortaya koymaya yönelik eylemlerinin tümüne denir (13).

Spor oyun özelliği gösterir. Oyun olarak spor, insanın bilinmezle karşı karşıya gelmesi, yeni olanı araması ve kendini aşmasıdır (9). Spor kavramından, özündeki oyun, oyalanma işlevi dışında yarışma belirli yeteneklerin nesnel olarak karşılaştırılması ve bu yetenekleri en üst düzeye ne kadar kullanabilme anlaşılmaktadır. Bu etkinlikler bireysel sporlar, takım sporları ve gösterilerden oluşur (2).

Erik, (Fr. Ethique, A1. Ethik, İng. Ethics) belli yer ve zamana özgü olarak iyi davranışlarla kötü davranışların kurallarını saptayan bilimdir (14). Ahlak ve etik kavramları birbiri yerine kullanılmakla birlikte farklıdır. Ahlak; "belli bir toplumun belli bir döneminde bireysel ve toplumsal davranış kurallarına saptayan ve inceleyen bir bilimdir (14).

Ahlak yanlış ve doğru, iyi ve kötü, erdem ve kusur ile, yaptıklarımızın ve yapacaklarımızın sonuçlarını değerlendirme ile ilgilidir. Ahlak felsefesi ya da etik, ahlakı konu edinen felsefe dalıdır. Kullandığımız ahlak terimlerini ve ahlaki yargılarımızın statüsünü analiz eden etik, takındığımız ahlaki tutumlarımızın ardında yatan yargılarımızı ele alır" (21).

Etik ahlak felsefesidir, ahlak ise eriğin araştırma konusudur. İnsan eylemlerinin ahlaki bakımdan değerli ya da değersiz olduğunu incelemek eriğin konusudur (22). Etik kavramı, ahlakı içine alarak insan davranışlarını değerlendirmede evrensel ilkeler koymaya çalışır. Etik ilişki, bir kişinin başka kişi ve kişilerle, değer sorunları söz konusu olduğu, eylemde bulunarak yaşadığı ilişkidir (16).

Etik tartışmaları sporu etkilemekte, spor etkinliklerinin ahlak açısından da ele alınmasına neden olmaktadır. Günümüzde sporda ahlak ve ilgili sorunlar giderek artmaktadır. Spora kötü ün kazandıran, etik tartışmalara yol açan, genellikle üstün bireysel başarıya dayalı spor dallarıdır. Sporcuya bir anda yıldızlaştıran, hayranlık uyandıran basanlar, milyonlarca izleyiciye çok çekici gelirken, öte yandan aralarında sporseverlerin bulunduğu çok sayıda insana itici gelmektedir (17).

Etik dışı davranışların başında doping sorunu gelmektedir. Sporcular arasında 'No dope, no hope' (Doping yoksa umut da yoktur) sözü neredeyse kural gibi benimsenmiştir. Doping hem

bedeni hem de sporu kirlenmektedir. Yine çocukların performans sporlarına yöneltilmesi çok yoğun ve ağır idman yapılmasına neden olmaktadır. Bu durumda çocukluk yaşamamış bireylerle karşı karşıya kalınmaktadır.

Sporcunun kendisine danışılmadan transfer yapılması, klüp başkanlarının parasal çıkarlarını düşünerek, hareket etmesi, sporu amacından saptırmaktadır. Oysa spor nerede ve ne amaçla yapılırsa yapılsın, etik ilkelere bağlı olmalıdır.

Bu incelemenin amacı sporda etik dışı davranışları ele alarak, sporda uyulması gereken etik ilkeleri önermektedir.

Sporda Etik Dışı Davranışlar

Sporda karşılaşılan etik dışı davranışların başında doping, şike ve şiddet sayılabilir. Sponsor firmalarla ilişkilerde, spor basınında ve sporcu yönetici ilişkilerinde de etik kurallara uymayan davranışlar görülmektedir.

Doping, sağlıklı kişilere yarışmadaki performansını yapay ve dürüst olmayan bir şekilde yükseltmek amacı ile vücuda yabana veya fizyolojik maddelerin normal olmayan yöntemlerle verilmesi olarak tanımlanmaktadır (8). "Sporda ilk uygulama eski Roma'da savaş arabaları yarışlarında atlara su ve bal kaşımı bir sıvının verilmesidir. Doping kelimesinin köklendiği "dope" ilk kez 1889'da İngilizce sözlüklerle, yarış atlarna verilen opium (afyon) adlı uyuşturucu ile birlikte anılmaktaydı" (10).

D. Dünya savaşı sırasında kas kütlelerini ve gücünü artıran maddeler keşfedilmiş ve sporcular tarafından bu maddeler kullanılmaya başlanmıştır. Halter, Atletizm (100m koşu, çekiç atma) ve futbol gibi kuvvet isteyen spor dallarında, anabolik steroidler yaygın olarak kullanılmaktadır. 1983 yılında K. Pan Amerikan Oyunlarına katılan ülkelerden 5'i adına yarışan 7 haltercinin anabolik steroid kullandığı saptanmıştır. 1986 yılı sonunda steroid kullandığı anlaşılan üniversiteli 21 Amerikan futbol oyuncusu karşılaşmalardan men cezası almıştır. Ünlü bir İngiliz bisikletçinin 1960 Olimpiyatlarında, yüksek doz amfetamine bağlı ölümü sporcuları korkutmamış, hatta anfetamin kullanımı profesyonel futbolcular arasında yaygınlaşmıştır (15). 24 Eylül 1988'de Seul Olimpiyatları'nda 100 metre finalinde rekor kıran Kanadalı Ben JOHNSON, dopingli çıkmıştır (11).

Dopingle mücadele vakfının dopingle mücadele kılavuzunda yasaklı maddeler ve yöntemler şu şekilde belirtilmektedir (7):

Yasaklı Maddeler:

1. Uyancılar (Amfetamin, efedrin vb.): Aktiviteyi artıran ve yorgunluk hissini azaltan maddelere uyancı denir.

2. Narkotik Analjezikler (morfin vb.): Bu grup ilaçlar morfin morfinin kimyasal ve farmakolojik benzerleri olup, öncelikle ağrı kesici olarak kullanılmaktadır.

3. Anabolik Ajanlar (Testosteron vb.): Vücutta üretilen doğal bir steroid olan testosteron hormonuna benzer etkilere sahip sentetik maddelerdir. Doğal testosteron "anabolik" (kas yapıcı) ve "androjenik" (erkeğe özgü hal ve davranış) etkiler sağlar.

4. Diüretikler (Furosemid vb.): Böbrek üzerinde etkili olan ve fazla miktarda suyun vücuttan atılmasına neden olan bir ilaç grubudur.

5. Peptid hormonlar ve benzerleri (Eritropoietin, büyüme hormonu vb.): Büyüme, cinsel davranışlar, ağrıya karşı duyarlılık gibi çeşitli bedensel fonksiyonların uyarılmasında bir organ-dan diğerine mesaj iletimi görevini yerine getirmektedir.

Yasaldı Yöntemler:

1. Kan dopingi: Kan ve kan ürünlerini, kanın oksijen taşıma kapasitesini ve dolayısıyla aero-bik atletik performansı artırmak amacıyla, damardan verilmesi yöntemine denir.

2. İdrarın farmakolojik kimyasal ve fiziksel olarak işlem görmesi: İdrarın saflığını ve geçerliliğini değiştirecek madde ve yöntemlerin kullanılmasıdır.

Ayrıca alkol, marihuana, lokal anestezi gibi maddelerin kullanımı kısıtlı olan doping maddeleri grubuna girer.

Doping kullanan sporcular ahlak dışı davranmış olmanın yanında, sağlıklarını hatta yaşamlarını da tehlikeye atmaktadırlar. 1960-1998 yılları arasında 27 sporcu doping kullanımı sonucu yaşamını yitirmiştir (24). 1998 yılında, 38 yaşında hayatını kaybeden Ünlü koşucu Florence Griffith Joyner'in yüksek dozda büyüme hormonu kullandığı için kalp krizi sonucu olduğu ortaya çıkmıştır (4). Murray, büyüme hormonlarından yararlanmayı, sahtekarlık olarak değerlendirmekte, bu hormonu taşıyanların yaşamlarının risk altında olduğunu belirtmektedir (25). Ülkemizde de son yıllarda doping olaylarına rastlanılmaya başlanmıştır. Tayland'da yapılan 1997 Dünya Halter Şampiyonasında üç bayan haltercimiz (Nurcihan Gönül, Derya Açıkgöz, Aysel Özgür) ile bir erkek haltercimiz (Sunay Bulut) dopingli çıkmıştır (18).

Sporu amatör bir ruhla yapması beklenen üniversiteli öğrencilerin, Dünya 14. Üniversite Oyunlarında, 572 bayan sporcudan 251'inde erkeklik hormonu çıkması, dünya sporuna gölge düşürmüştür (19).

Bütün dünyada doping kullanımı yaygınlaşmıştır. Sporunun sağlığını bozan, hatta ölümüne yol açan doping kullanımı, sporu insanın ruh ve beden sağlığını koruyan, bir olgu olmaktan uzaklaştırmaktadır.

"Sporun bugün için geçerli kabul edilebilecek olimpizm düşüncesi içerisindeki yeri, evrensel banşa hizmet edecek demokratik ve insan haklarına saygılı bir yarışma olgusu ile hümanist ve entelektüel olgunluğa erişmiş mutlu insan yetiştirmektir. Doping ise bireyi erdemli olmaktan hızla uzaklaştıran, sporun amaçlarını tersine dejenere bir uygulama ve davranışa iten sosyal bir problemdir" (11).

Sporun hedef kitleye kolay iletişim kurabilmesi ve seyircinin çok olması nedeniyle kitle iletişim kurabilmesi ve seyircinin çok olması nedeniyle kitle iletişim araçları da spora geniş yer vermektedir. Dolayısıyla bir kuruluşun herhangi bir spor dalını veya sporcuyla desteklemesiyle kuruluşun reklamı yapılmaktadır. Sponsorluk gereklidir ancak bu reklamlardan çocukların çok etkilendiği unutulmamalıdır. En fazla sponsorluğu yapılan spor dalları futbol, tenis, kayak, araba yarışları, golf, yüzme, atletizm ve at yarışlarıdır.

Spor sponsorluğunu hedefleyen en aktif sektörler olarak toplam rakamın %20'siyle finans sektörü, %15'iyle alkollü içki üreticileri ve %7'siyle sigara endüstrisi gelmektedir (23). Alkollü içki ve sigaranın sporla, sağlıklı yaşamla bağdaşması olanaksızdır. Sporun bu tür kötü alışkanlıkların kazanılmasında aracı duruma getirilmesi etik değildir.

Sponsor firmalar sporcuların veya takımın malzemelerini ücretsiz sağlayarak kendi reklamlarını yapmaktadır. Bazı durumlarda spor malzemeleri üreten koşullar, kendi markalarını taşıyan malzemeleri (forma, ayakkabı, top) kullanılmaları için sporcuya para da vermektedir. "Sponsorluk anlaşmaları dışında ünlü oyuncuların gösteri oyunları için anlaşmalar yaparak gelir elde etmeleri mümkündür. Örneğin Monica Seles, Matrix Essential Hair Care ürünlerini onaylanmasının bir parçası olarak 250.000 dolar karşılığında özle bir saç kesimi yaptırmıştır. 1985 yılında McEnroe, Dunlop ve Slazenger ile 3 yıllığına yeni bir sözleşme imzalayarak kortta giymiş olduğu elbise ve raket için 2,5 milyon dolar elde etmiştir" (23). Böylece geniş halk kitlelerinin spora olan ilgisi, ticari meta haline getirilmiştir.

Ünlü sporcuların spor programlarından yer almaları, spor ve medya üşşöççülerinin ele alınmasını gerektirmiştir. Televizyon ve benzeri programlarda sporcuların özel yaşamları, sözde sanatçılarla birlikte sunulmaya başlanmıştır. Özellikle futbolcuların sayesinde spor programı adı altında magazin, paparazzi programları sunulmuştur. Sporcular saygın, disiplinli, yaşamları örnek olması gereken kişilerdir. Bu tür programlarda sporcuların renkli gece hayatının arandığı kişileri olarak sunulmaları, kamuoyunda spor ve sporcu kavramlarının yanlış algılanmasına yol açmaktadır. Sporcu, davranışları ile toplumda etkili olur, topluma mal olan her insan gibi sporcu da topluma karşı sorumlu yaşamak zorundadır (9).

Başının, spor haberlerini duyururken izlediği kışkırtıcı, fanatik tavır taraftarları yanlış yönlendirmektedir. Spor yazarları yorumlarında taraftarları tahrik edecek telkinlerden kaçınmalıdır.

Sporun içinde yer alan herkesin dürüst, erdemli, dost ve barışsever niteliklere sahip olması beklenir. Sporun insanlararası, ülkelerarası, ve bölgelerarası dostlukları, arkadaşlıkları oluşturması, pekiştirmesi beklenir. Ne yazık ki insanın doğasındaki yıkıcı ve saldırgan duygular sporda da kendini göstermektedir. Bazen seyircilerin birbirlerine veya sporcuların birbirlerine karşı uyguladıktan şiddet, sporda çirkin görüntülere yol açmaktadır. Kimi zaman sonu ölümle biten olaylarla rastlanılmaktadır. Örneğin 1968 Mexico City Olimpiyattan öncesinde gelişen öğrenci olaytan sonucunda 226 kişi yaşamını yitirmiştir (24). 1950-1974 yılları arasında dünyada 245 spor ayaklanması oluşmuştur. 1974'de Honduras'ta stadın yakılması, 1964'de Peni Lima'da sayılmayan bir gol yüzünden hakemin linç edilmeye kalkışılması gibi olaytan örnek vermek mümkündür (5).

Ülkemizde ise sporda şiddetin ilk örneği 1934 yılında Galatasaray-Fenerbahçe futbol maçında görüldü. Maç sırasında tribünler savaş yerine dönmüştür. Yapılan inceleme sonucu olayların başlanmasına neden olduktan için 17 futbolcu ceza almıştır. Yine 17 Ekim 1967 günü Kayserispor-Sivasspor maçı sonrasında, seyircilerin sokaklarda devam eden kavgası sonucu 40 kişi ölmüştür (24).

Spor alanlarının birer şiddet ortamına dönüşmesi, bütün ülkelerin sorunu haline gelmiştir. Holiganizm olarak adlandırılan sporda şiddet giderek artmaktadır. Sporda şiddeti sadece taraftar ve sporcuların çıkan bir olgu olarak görmemek gerekir. Klüp yöneticilerinin davranıştan, spor basınının manşetleri şiddet olgusunu körüklemektedir. Taraftarları rahatlıkla etkileyebilecek olan bu grupları barış ve dostluk mesajı vermelidir.

Sporda şiddet olaytan sadece taraftarları arasında görülmemektedir. Sporcuların birbirlerine veya hakemlere karşı şiddete başvurduktan, zaman zaman televizyon ekranlarında görülmektedir. Yine antrenörün sporcusuna uyguladığı saldırı ve şiddet haberleri gazetelere yansımaktadır. Örneğin, bir bayan hentbol takımının erkek antrenörü, verdiği taktiği uygulayamadığı için sporcusunu, maç sırasında döverek, hastaneye kaldırılmasına neden olabilmektedir (20).

Bir çıkar sağlamak için oyunun sonucu ile ilgili olarak önceden bir anlaşmaya varmak, olarak tanımlanan şike olgusu spordaki dürüst oyun anlayışını yok etmektedir. Büyük para teklifi karşısında şikeye alet olan sporculara rastlanılmaktadır. Örneğin: "Endonezya, Tayland, Birmanya ve Malezya'da yaygın olan Asya Spor Totosunda, simsarların Liverpool futbol takımının kalesini koruyan Grobbelar'a takımın favori olduğu maçlarda gol yemesi için 250 bin pound verdiği ortaya çıkmıştır" (24).

Ülkemizde "1963-1964 futbol sezonunda, Karşıyaka-Kasımpaşa maçında, küme düşmek üzere olan Karşıyaka'ya Kasımpaşa 4-0 yenildi. Kasımpaşalı futbolcular para karşılığı yenildiklerini açıklayınca, Karşıyaka takımı, küme düşme cezası almıştır" (24).

Spor-Toto, Spor-Loto, Ganyan benzeri organizasyonlarda sporseverlere, spor sonuçları üzerinde talih oyunları oynama hakkı tanınmıştır. Böylece az para ile çok para kazanma duygusu körüklenerek spor karşılaşmaları kötü niyetli kimselerin müdahalesine açık hale gelmiştir.

Sporada Etik İlkeler

Sporun içinde yer alan antrenör, sporcu, seyirci, spor yöneticisi ve spor yazarlarının davranışları etik ilkelere uygun olmalıdır (22).

Sporada uyulması gereken ilkeler Eitzen'e göre şöyledir (22):

1. Sporcular araç değil, amaç olarak görülmelidir. Spor karşılaşmalarında sportif amaçlara ulaşmak, yarışmaların sonuçlarından çok daha önemli olmalıdır. Elde edilecek para vb. etmenler sporun amacının önüne geçmemelidir.

a) Antrenörler ve spor yöneticiler sporculara saygılı davranmalı, onların öz varlıklarına değer vermeli, sporcuları sömürmemeli aşağılamamalı ve robot gibi görmemelidirler.

b) Sporcular rakiplerine saygılı, rakiplerine gözdağı verme ya da onlara kasıtlı olarak zarar vermeyi içeren taktiklere göz yummamalıdır.

c) Kullanılan ekipmanlar, süreçler ve spor kuralları, sporla ilgili tüm tarafların güvenliğini sağlayacak nitelikte olmalıdır.

2. Müsabakalar adil olmalıdır.

a) Liglerin yönetimi ve karşılaşmaların denetimi, bütün taraflara eşit olarak uygulanan tarafsız kurallara göre yapılmalıdır.

b) Spor tanımı gereği bedensel güç ve mücadeleyi içeren bir yarışmadır. Bu nedenle müsabakalarda verilecek kararlar, sportif ideallere uygun olarak yalnızca fiziksel beceriler, güdülenme, strateji ve şans etkenlerine göre belirlenmelidir. Bir sporcuya ya da takıma doping maddeleri vererek veya şike yaparak sporcuların performanslarını yapay olarak attırarak kural dışıdır.

c) Bahisçilerin ya da sporcuların yolsuzluk yaparak müsabakaların sonuçlarını etkilemeleri sporun ruhuna aykırıdır.

3. Kafalım, liderlik, kaynaklar ve ödüller başyana dayalı olmalıdır. Bu ilkenin anlamı, spor etkinliklerine katılacaklara eşit kafalım olanağı ve eşit fırsatlar sağlanmıştır.

a) Spor etkinliklerine kimlerin kafalacağına ırk, inanç, cinsiyet veya toplumsal konuma göre değil, yetenek ve güdülenme durumuna göre karar verilmelidir.

b) Bayar sporcuların medyanın bir seks objesi olarak kullanma hakkı yoktur.

c) Erkek ve bayan sporcular arasında kaynak dağılımı yapılırken cinsiyet ayrımcılığından kaçınılmalıdır.

4. Spor etkinlikleri katılımcıların güvenliğini sağlayacak biçimde olmalıdır. Spor kuralları ve gerekli ekipmanlar sporcuları koruyacak biçimde düzenlenmeli ve üretilmelidir.

a) Sporcuların sağlığı ve güvenliği, antrenörler ve yöneticiler tarafından takım başarısından daha önemli sayılmalıdır.

b) Antrenörler, sporcularda bedensel rahatsızlık, susuzluk ya da halsizlik gibi durumların meydana gelmesinden kaçınılmalıdır.

c) Sporcular rakiplerine zarar vericek kasıtlı eylemlerden kaçınılmalıdır.

Sporunda uyulması gereken etik sporun içinde yer alan tüm taraflarca benimsenmelidir. Etik ilkelerine yalnızca sporunun antrenörün veya seyircinin uyması yeterli değildir. Ayrıca sporun içinde yer alan insanların uyacağı etik ilkeler konularına, işlevlerine göre farklılık göstermektedir. Aşağıda sporcu, antrenör, spor yöneticisi, hakem, spor yazarı, seyirci ve spor bilimcilerinin uyması beklenen etik ilkeler sıralanmıştır.

1. Sporcular

- a) Dürüst davranır,
- b) Şikeye alet olmaz,
- c) Kötü alışkanlıklardan uzak durur,
- d) Topluma örnek kişiliğe sahip olur,
- e) Rakiplerine saygılı olur,
- f) Yenilgiyi doğal bir sonuç olarak kabul eder,
- g) Takım arkadaşlarına, antrenörüne, seyircisine saygılı olur,
- h) Seyirciyi tahrik edecek, şiddete yol açacak davranışlardan kaçınır,
- i) Hakemin kararlarına saygı gösterir,
- j) Sigara, içki gibi zararlı maddelerin reklamlarında yer almaz,
- k) Her türlü dopingten uzak durur,
- l) Parayı ve ünlü olmayı, sağlığına ve yaşamına tercih etmez.

2- Antrenörler

- a) Sporcusuna sözlü ve bedensel saklında bulunmaz,
- b) Sporcusunu doping kullanmaya teşvik etmez,
- c) Sporculanyla cinsel-duygusal yakınlığı girmez.
- d) Rakip sporculan ve sporculann antrenör ve yöneticilerini küçük düşürücü konuşmaz,
- e) Sporcusunun görüşlerine değer verir,
- f) Sporcusuna hoşgörülü davranır,
- g) Antrenman saatlerine özen gösterir,
- h) Sporcularının her birine eşit davranır,
- i) Sporculan ile olan ilişkilerinde basın ve yöneticilerin etkisinde kalmadan, kendi gözlem ve yargılan ile hareket eder,
- j) Sporda dürüstlüğü, disiplini, kazanmaya tercih eder,
- k) Sporcularını şikeye karşı korur, kendisi de alet olmaz,
- l) Taraftarlan tahik edecek, kıştatacak demeç ve sözlerden kaçınır.

3- Spor Yöneticileri

- a) Sporcuyu ticari bir meta gibi görmez,
- b) Kulübünü veya takımını kar getiren işletme gibi düşünmez,
- c) Kulübünü veya takımını kendi reklam aracı olarak görmez,
- d) Sporcusunun kiralanma ya da transferinde onun da görüşlerine başvurur,
- e) Sporcusuna ceza verirken duygulanyla hareket etmez, tarafsız davranır,
- f) Taraftarlan kışkırtacak, şiddete yöneltecek demeç ve sözler söylemez,
- g) Hakem kararlarına saygı gösterir.

4- Hakemler

- a) Kararlannda adil, tarafsız davranır,
- b) Şikeye alet olmaz,

Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi (Gazi BESBD), IV (1999), 4: 38 - 50

- c) Taraftan olduğu kulübü, takımı kamuoyuna açıklamaz,
- d) Yönettiği müsabakalarda tarafsızlığına gölge düşürecek davranışlarda bulunmaz,
- e) Sporcuya saygı duyar, hakaret niteliğinde davranışlarda bulunmaz

5- Spor Yazarları

- a) Sporcu olaylarını tarafsız değerlendirir,
- b) Taraftan olduğu takımı ya da kulübü kamuoyuna açıklamaz,
- c) Hakemleri eleştirirken, anlık durumları değerlendirmede insanın yanılabilirliği gerçeğini gözden uzak tutmaz,
- d) Taraftarları kışkırtacak, şiddete yöneltecek şekilde anlatım ve sözler kullanmaz,

6- Seyirciler

- a) Sporcuya, hakeme, antrenöre hakaret etmez,
- b) Rakip takımın taraftanına, sporcusuna şiddet içeren davranışlarda bulunmaz,
- c) Hakemin kararlarına saygı duyar,
- d) Yenilgiyi doğal bir sonuç olarak kabul eder,
- e) Takımının zaferini kutlarken, başka insanlara zarar vermez, başkalarına hayatını tehlikeye sokacak davranışlarda bulunmaz,
- f) Müsabakalar sırasında sahaya herhangi bir madde atmaz,
- g) Müsabakayı izlediği salona zarar vermez.

7- Spor Bilimciler

- a) Sporcuların izni olmadan gizlice bir ölçüm yapmaz, herhangi bir ilacı denemez,
- b) Yaşlı küçük sporculara uygulanacak herhangi bir test ya da ölçüm için velilerden yazılı izin alır,
- c) Sporcunun sağlığını tehlikeye atacak herhangi bir test, ölçüm ya da ilaç denemesini yapmaz.

Yukarıda sıralanan etik ilkeler sporun içinde yer alan ilgili kişilere benimsetilmelidir. Etik eğitimi ile bu ilkeleri davranışa dönüştürmek mümkündür. "Etik eğitiminin amacı, insanları, ahlak üzerine kendi kendine yargılama yapabilecek duruma getirmek olmalıdır" (22). Spor alanında

etik eğitimi sporcuyla antrenörü, hakemi, seyirciyi ve spor yöneticisini, davranışlarında iyi-kötü, doğru-yanlış değerlendirmesini yapabilecek anlayışı geliştirecek nitelikte olmalıdır.

Ülkemizde spor etiğine uymayan davranışlar yasa ve yönetmelikte tanımlanarak uygulanacak cezalar yönetmelikte yer almıştır.

3289 sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun'un 11. Maddesinde verilecek cezalar başlığı altında "Beden eğitimi ve spor çalışmalarında spor teşekkül kişilerince, disipline ve sportmenliğe aykırı fiiller ve bunlara uygulanacak müeyyideler, kanunlara ve milletlerarası teamüllere uygun olarak yapılacak ceza yönetmeliği ile tespit edilir" hükmü yer almaktadır.

Türkiye Futbol Federasyon Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un (Kanun No: 3813) Cezalar başlığı adı altında (Madde 25) "Futbol müsabaka ve çalışmalarında kulüplere ve kişilerce disiplin ve sportmenliğe aykırı fiiller ve bunlara uygulanacak müeyyideler, milli milletlerarası teamüllere uygun olarak Federasyon Yönetim Kurulu tarafından hazırlanacak esaslarla tespit edilir...." denilmektedir.

Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Amatör Spor Dalları Ceza Yönetmeliği'nde spor suçları tanımlanarak verilecek cezalar belirtilmiştir. Yönetmeliğin 33. Maddesinde; "Onur kinci ve spor ahlakına ve centilrneliğine aykırı harekette bulunan yarışmalarda kural dışı hareket eden kişiler, bu hususlarda aynı ceza hükmü bulunmadığı takdirde yirmi günden bir yıla kadar yarışmalardan men veya bir aydan bir yıla kadar hak mahrumiyeti cezası ile cezalandırılır...." denilmektedir. Aynı yönetmeliğin 43. maddesinde, saha ve tesislerinde güvenliği bozan olay çıkaranlara, yine 44. maddesinde, sporcu ve seyircileri, rakip sporcular aleyhine tahrik edenlere, yarışmalardan men cezası verileceği belirtilmektedir.

Doping kontrollerini kabul etmeyen, ya da dopingli oldukları saptanan sporculara, ilgili müsabakalar için verilmiş ödül varsa geri alınır, bir veya iki yıl spor müsabaka ve faaliyetlerinden uzaklaştırılır (Madde 48). Yönetmeliğin, sporcunun sporculara karşı işlediği suçlar bölümünde, spor disipline aykırı hareket etmek, hakaret, tekme, kafa, yumruk ve sair surette vurmak veya fiilen tecavüz (Madde 59, 60, 61) suçlarına verilecek cezalar bir aydan, üç yıla kadar yarışmalardan men veya hak mahrumiyeti olarak belirlenmiştir.

Hakemlerin işledikleri suçlara ilişkin olarak 63. maddede, Yarışmalar teşekkül veya kişi lehine veya aleyhine hileli ve dâşışıklı yöneten hakemler bir yıldan beş yıla kadar hak mahrumiyeti cezası ile cezalandırılacağı hükmü yer almaktadır. Ayrıca 64. maddede, Yarışmalar teşekkül veya kişi lehine veya aleyhine maddi ve manevi menfaat karşılığında yöneten hakemlere sürekli hak mahrumiyeti cezası verilir, hükmü yer almaktadır.

Yukarıda sözü edilen yasal metinlerde, sporda etik dışı davranıştan tanımlanarak, bunlara uy-

gulanacak cezaları belirtmektedir. Ancak sporla ilgili kimseleri spor etiği eğitiminden geçirmeden spor suçlarına karşı bireyleri duyarlı hale getirmeden, ceza uygulamak tartışmaya açıktır. Sporla ilgili tüm taraflar nitelikli bir spor etiği eğitiminden geçirilerek, etik ilkelere duyarlı hale getirilmelidir.

SONUÇ VE VERİLER

Etik kavramının giderek günlük yaşama yerleşmesiyle, her alanda etik ilkeler tartışılmaya, oluşturulmaya çalışılmaktadır. Özünde erdemli insan, dürüst insan, yararlı insan yaratmaya çalışan spor olgusu, etik ilkelerini belirlemelidir. Sporun insanın bedeni ve ruh sağlığını koruyan, toplumları birbirine kaynaştıran amacı giderek yok olmaktadır. Sporda, doping, şike, şiddet ve parasal değerleri önde tutan davranışları önlemenin yolu etik ilkelere uymaktan geçer. Böylece spor araç olmaktan çıkar, gerçek işlevine kavuşur.

Spor etiği eğitimi, sporcu, hakem, antrenör ve beden eğitimi öğretmeni yetiştiren kurumların programlarında yer almalıdır. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulları programlarından kaldırılan spor etiği dersi içeriği de geliştirilerek yeniden konulmalıdır. Özellikle antrenörlük ve hakemlik kurslarında, yoğun bir biçimde spor etiği eğitimine yer verilmelidir.

Sporda etik ilkeler, spor kamuoyunca tartışılarak oluşturulmalıdır. Üzerinde görüşbirliğine varılan etik ilkeler, yasal metinlerde yer almalıdır. Bu ilkeler, spor tesis ve alanlarında herkes tarafından görebilecek yerlere asılarak, sürekli gündemde tutulmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Amatör Spor Dalları Ceza Yönetmeliği. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü. 1998, Ankara
2. Bağırhan, Tanju. "Spor Bilimlerinde Beden Eğitimi ve Spor İnkilemi" Spor Bilimler II. Ulusal Kongresi Bildirileri. 20-22 Kasım 1992, Hacettepe-Ankara, 192
3. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. Kanun No: 3289, R.G., 28.5.1986. s. 19120
4. "Sporcu ve Gelişme Hormonları" Bilim ve Teknik 611-6, 1998.
5. Çepe, Kubilay "Futbol Müsabakalarında Seyircilerin Saldırganlıkları ve Şiddet Sebepleri Üzerine Bazı Araştırmalar". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, 1992, 42
6. Demiray, Kemal. Temel Türkçe Sözlük. İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1998, 746
7. Doping ile Mücadele Kılavuzu. Doping ile Mücadele Vakfı Yayınları. No. 2, Ankara, 1998, 11
8. Durusoy, Fikret. "Spor Ahlakı ve Doping Forumu", Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar, İstanbul, 1991, 9.
9. Erdemli, Atilla, İnsan Spor ve Olimpizm. Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996, 67, 73.
10. Ergen, Emin, Açıkada, Caner. Bilim ve Spor "Doping". Ankara, 1990, 159.

11. Ergen, Emin. "Spor Ahlakı ve Doping Sorunu". Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar. İstanbul, 1991,12.
12. Franke, Elk. "Atlet Modem Sporda Ne Ölçüde Özgürdür". Spor Ahlakı ve Felsefesine Yeni Yaklaşımlar. İstanbul. 1991,49.
13. Genel Kültür Ansiklopedisi. Milliyet, 1991, 369.
14. Haçeroğlu, Orhan. Felsefe Sözlüğü. Remzi Kitapevi, İstanbul, 1982, 417, 8.
15. Kurdak, Sadi Sanlı. Sporda Doping ve ilaç Kullanımı. Bağırğan Yayınevi, Sporsal Kuram Dizini 7, Ankara, 1996,3.
16. Kuçuradi, ioanna. Etik, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara, 1996,3.
17. Meinberg, Eckhard. "Spor Etiğinin Temel Güncel Sorunları". (Çeviren: Günay Develi) Spor Ahlakı ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar. İstanbul, 1991,27.
18. Tayland Faciası". Milliyet, 14 Ocak 1998.
19. "Skandal, 572 bayan sporcudan 251'inde erkeklik hormonu çıktı". Milliyet, 19 Temmuz 1987.
20. "Utaç Tokadı". Milliyet, 7 Şubat 1999.
21. Nuttall, John. Ahlak Üzerine Tartışmalar. (Çeviren Abdullah Yılmaz) Ayrıntı Yayınları, 1997,15.
22. Pehlivan, İnyet. Yönetmel Mesleki Örgütsel Etik. Pegem Yayını, Ankara, 1998,13,14,129,130,158.
23. Okay, Aydemir, Sponsorluk. Yeni Çizgi Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998, 70, 73.
24. Şahin, Mehmet. Spor Ahlakı ve Sorunları. Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1998,47,48, 25, 61.
25. Virginia S. Covart "Human Grovvt Hormone", The Physician And Sportmedecine Vol 16, No. 3,1998,185.